VITA
NICOLAI DE CLEMANGIIS
Theologi & oratoris Galli
Concilii Constantiensis tempore Clarissimi.

Patria ILlustre *decus Galliæ* sua extitit ætate *Clemangius*. Cujus suæ *patriæ* gloriam atque incolumitatem omni sectatus est studio, dum fuit. (*a*) In vico *Clemange*, provinciæ *Catalaunensis*, in Campania, ex parente *Nicolao* (*b*) vitam traxit, *Familia* ingenii bonitatem ex Deo, fortunam ex virtute. Claram ex *cognatis* habuit familiam, qui *avunculum* nactus *Petrum Clemangium*, inclytum civitatis Catalaunensis medicum. (*c*) *Fratrem* vidit *Stephanum*, Collegii Navarrensis Luteriis Provisorem. Tenuioris quidem fortunæ parente usum meminit *Lydius*, (*d*) quod pro fraterculo suo & sororis germanæ filio, (*e*) literis operam daturis & ad Academias adspirantibus, apud magnates intercesserit, à quibus foverentur. Quanquam verò emersisse in familia plures, & ad doctrinæ quoddam fastigium conscendisse eventus ostenderit, ut virtus priorem fortunæ iniquitatem superaret: Ex sola tamen isthac intercessione pro Studiosis ex sua familia oriundis hic fortunæ defectus non videtur sufficienter colligi. Favor siquidem Patronorum literatis optimum debet præstare præsidium, omnemque opulentiam longo post se relinquit intervallo. Sollicitum certe parentem, si non divitem, de filiorum constat honesta educatione & fortuna, quibus studia literarum commendaret.

Ingenium Præclarum Clemangii nostri *ingenium* arguit, quod *duodecimo ætatis anno* Studiorum gratia *Parisios* fuerit missus, & in celebre *Collegium Navarrense* receptus, in quo ut eruditus, honoribusque affectus, ita & magnam vitæ ac ætatis partem in eo consumsit. *Educatio* Quam fortunam ipse Clemangius noster ex Collegio isthoc tandem in aulam Pontificis Benedicti XIII. Avinionem accitus, & ex ea iterum elapsus, celebrare non intermisit. (f)

In

(*a*) Vid. nobilis *Epistola Clemangii ad Academiam Parisiensem*, qua se à suspicione literarum, Excommunicationis fulmen vibrantium, in curia Benedicti Avinioni adversus Galliam patriam suam scriptarum, egregie purgat.

(*b*) Notante *Henrico Warthon*, in *Appendice ad Histor. Liter. Gvilielmi Cave*, *f. 92. edit. Lond.*

(*c*) Quem peste in civitate Catalaunensi extinctum, in epistolis deplorat noster.

(*d*) In vita Clemangii, præfixa operibus ejus.

(*e*) V. Epistolam ad *Petrum de Cancella Regium Confessorem*, olim in Academia Parisiensi in munere Professorio Collegam.

(*f*) In *Epistola ad Collegium hoc Parisiense* post multos annos ita scripsit: *Vobiscum à puero vixi, majoremque meæ ætatis portionem peregi. Quos, etiamsi apud alienos accusarer, meæ vitæ, meæ conversationis, meorum morum ac studiorum possem certissimos testes magis quam ceteros mortales adhibere. Nam quando*

pri-

In laudato Collegio *doctores* habuisse fertur Viros clarissimos *Petrum Nongentinum*, *Gerardum Machetum*, Theologum & Canonicum, postea Castrensem Episcopum, & celeberrimum *Johannem Gersonem*. (*g*) Ad quos absens postremo frequentes dedit literas, res arduas regni & Ecclesiæ concernentes. *Studium Academicum.*

Elegantioribus literis totum se consecraverat, quas egregium ut omnis vitæ ita & studii sui Theologici præsidium fore meminerat. Qui etiam ex eloquentiæ & poëseos studiis aulica nactus est munia. *Literarum elegantiarum.*

Doctoris Theologiæ titulo eum insignitum memorant hodie plures, (*h*) forte absque testibus. Nisi *Magistri* character hoc velit, quo omnino insignitus: Quem sive ad philosophiæ studia restringas, sive ad Theologiæ professionem ex stylo antiquo extendas licet. In antiquissimo *MSCto Wolfenbuttelensi*, in fronte operis, Epistolas ejus complexi, expresse scribitur: *Epistolæ Magistri Nicolai de Clamenges, &c.* *Gradus honoris.*

Anno circiter 1393 ab *Academia Parisiensi Rector* creatus, & scribendis epistolis publicis adhibitus. Quo ipso anno, non privato, ut apparet, sed publico nomine, ex publico officii charactere, ad *Carolum VI. Galliæ Regem* devotissimam sed & gravissimam scripsit epistolam, qua in illa communi & undique grassante Ecclesiæ corruptione invitaret Regem ad reformationem morum suscipiendam. Quas literas, supra *Capite I.* ex *MSCto Wolfenbuttelensi* exhibuimus, Clemangiani Zeli argumentum, & fatorum illius temporis publicorum indicem apertum. *Rector Academiæ Parisiensis.*

Mox Anno sequenti 1394. cum Avinioni Clementi Pontifici defuncto *Petrus de Luna Benedictus XIII.* surrogatus esset, ad recentem hunc Pontificem summum Avinionensem literas præclaras dedit, quibus & hoc Ecclesiæ caput ad seriam Ecclesiæ curam excitaret. Dignas lectu, consiliorum de pace Ecclesiæ subinde postea agitatorum ansam, itidem ex *MSCto Wolffenbuttelensi* supra *Cap. II.* recensuimus. *Celebritas ex scriptis.*

Eodem hoc tempore, à schismate Papali Ecclesiam pessundante, A. 1378. orto, tribus lustris elapsis, dignitate atque autoritate in Aca-

primum ad urbem illam præclarissimam ac ad illud vestrum inclytum perveni studium, Alter ab undecimo nondum me ceperat annus. Me tenellum mater illa, Parisiensis universitas, gremio excepit, sinu fovit, ulnis gestavit, suavissimis denique aluit uberibus. Præterea prima me docuit elementa, me ad honorem illum, quem amplissimum habet, invitum & renitentem extulit. Me denique ex illo tempore usq; ad hanc prope ætatem doctrina simul ac moribus erudiit. Et si parum exinde cepè fructus aut eruditionis, mea fuit culpa negligentia, aut tarditas fortassis intelligentiæ. Illud autem quantulumcunque est, si quid tamen est, quod in vestro didicè consortio, in vestris potissimum Ecclesiæque negotiis ac servitiis recte quidem hactenus impensum est. Extant apud vos mei illius obsequii crebra monumenta, &c. Ex Manuscripto Wolfenbuttelensi.

(*g*) *Lydius* & *Warthon* in vita Clemangii.

(*h*) *Eubulus Cordatus*, quisquis demum ille, in editione operis Clemangiani, de Corrupto Ecclesiæ statu, A. 1519. cumque secuti hodie plerique.

demia Parisiensi pollens, ponderosissimum atque memorabile opus de *Corrupto Ecclesiæ statu*, vel *Ruina Ecclesiæ*, edidisse videtur. (*i*)

Orator & Poëta. Florere ex eo ita *Parisiis* cœpit, ut ex editis variis ingenii & eloquentiæ monumentis *Oratorem* & *Poëtam* excellentem agnoscerent atque admirarentur viri illustres. Quæ fama invitavit viros quosque eruditos, summos quoque Ecclesiæ Antistites, ad *commercium literarum* cum illo instituendum. Quippe cujus literæ non tantum *elegantia* orationis singulari niterent, sed & magnam *ingenii vim*, multam *doctrinam* referrent, præterea incomparabili *modestiâ* essent conditæ. Mira svavitate excipere solitus est suæ artis ac in dicendo scribendoque raræ peritiæ encomia, quibus ab aliis ornatus. Pythagoræ genium nactus, non orator nec Poëta, sed artis dicendi studiosus dici voluit. Breve & elegans præclaræ illius modestiæ argumentum, & studii ejus oratorii, quoad initia & profectus, concinnam ideam exhibet epistola ipsius humanissima ad *Cardinalem* doctissimum *Galeotum de Petra Mala*. (*k*)

Commercium literarum cum doctis.

Epistolarũ elegantia.

Sic

[*i*] Hoc fere anno prodiisse hoc nobile Clemangianum opus, ipse videtur subinnuere Clemangius laudati operis capite 41. V. infra *Tomi hujus I. Part. III.* Ut dissimulandus veniat illorum calculus, qui circiter A. 1414. scriptum notant, ut *Warthon* & alii. Nisi ab autore forte vel aliis in gratiam Concilii Constantiensis tunc iterum descriptum aut denuo editum quis dixerit. Propius accedere videtur *Embulus* ille *Cordatus*, qui A. 1519. primus hoc opus edidit, qui in Præfatione scriptum monet *sub Clemente VII.* quem tamen jam defunctum describit Clemangius *capite* 41.

[*k*] Inter alia scribit: *Unde, inquis, tibi eloquentia, cum illius apud vos* (Gallos) *nulli sint magistri? Primum respondeo, non tantam mihi esse, de qua mirari te oporteret, si illam essem absque præceptore consecutus. Deinde nequaquam concesserim, nullos omnino me magistros in illa percipienda habuisse. Multos sane habui: Studium, usum, exercitium, assiduam attentamque lectionem autorum eloquentium, cum aliqua forte ingenii aptitudine. Quos idoneos indiscenda eloquentia esse magistros Augustinus in 4. libro de Doctrina Christiana te docebit, dicens: Ad comparandam eloquentiam magis prodesse, si quis eloquentes audiat, vel diligenter legat, quam si circa artis præcepta se occupet. Ad qua etiam viri eloquentissimi dum orant & scribunt, raro & minime attendunt: Et si curiosius ad illa attenderent, minùs sæpe efficaciter id quod volunt persuaderent. Summa enim ars est in persuadendo artem occultare, qua quanto plus apparuerit, tanto plus de vi atque efficacia persuadendi detrahit. A natura siquidem & affectu motuq; animi magis quam à curioso artificio, videri oportet orationem proficisci. Quia curiosius elaborata magis solent artem & curiositatem ostentare, quam rem sensibus audientium inprimere. Quanquam absit ut negare velim, esse optimum, artem ipsam artisque præcepta cognoscere: Qua me quoque apud Ciceronem & Quintilianum legisse confiteor magnaq; ex parte comprehendisse. Sed id certissime verissimeque adstruere audeo, legendis Tullianis orationibus, quam legenda ipsius arte, longe plus me in eloquentia profecisse. Quod ceteris puto similiter accidere. Nec illud postremo negare volo, extra illos quos dixi magistros, humanos non usque quaque defuisse præceptores, cum quibus legendo & conferendo multa utilia didici, qua solus forsitan non intellexissem. Etsi enim in ceteris fere omnibus jucundum & delectabile est habere consortem, in literarum tamen studiis perjucundissimum. Facilius invenitur quod plerique quærunt, & certius vident plures oculi, quam unus oculus. Quis nisi insipiens ita præsumat de sua intelligentia, ut etiam alicujus minima liberalium disciplinarum se credat perfecte posse comprehende-*

Sic apud Magnates atque illustrisſimos viros ob ſtyli & genii amœnitatem cum cariſimus exiſteret, oratoris nomine clarus, *à Pontifice Avinionenſi, Benedicto XIII.* ope laudati *Cardinalis Galeoti de Petra Mala*, in aulam Papalem Avinionenſem eſt accitus, *à ſecretis Pontifici* futurus. Certe aulicis omnibus jamdudum innotuerat, qui cum præcipuis Cardinalibus & Secretariis Pontificis familiare commercium literarum dudum nactus erat. A primo acquiſiti culminis Papalis die ipſe *Benedictus* hunc abunde ex literis cognoverat. *In curiam Papæ Avionem vocatus.*

Ceterum *invitus* fere & multis precibus Curialium victus, *aulicum* hoc *munus ſubiit*, cujus mores aliàs ab aulicorum conſvetudinibus atque regulis longiſime differrent. (*l*) *Secretarius Papæ.*

Dum

hendere per ſe notitiam? Acceſſerunt ad hoc, ut dixi, ſtudium, exercitium, proniras quædam ingenii, & mira ſupra modum delectatio, quæ meum vehementius animum ad illa ſtudia impellebat, imò rapiebat, atque ab aliis multis ſtudiis non tam placitis abducebat: Quæ inſuper in ſuſcepto opere vel ſtudio unumquemque hominem maxime retinet & cogit perſiſtere. Ut autem à clariſſimo Poeta eſt præclare dictum, Labor omnia vincit improbus. Et iterum teſte Saluſtio: Ubi intenderis ingenium, valet. Ex MSCto Wolffenbutt.

(*l*) Quibus machinis Avenionem ad negotia curialia fuerit pertractus, ipſe depinxit in *epiſtola ad Johannem Præpoſitum Inſulenſem*, à quo Pariſios iterum erat invitatus, cum Papalem curiam jam deſeruiſſet. *Quod ſemel*, inquit, *ſervitii jugo colla ſuppoſui, non mea, deo teſte, factum eſt voluntate, ſed illius potiſſimum domini, cujus ſervitium ſubii, petitione, nonnullorumque amicorum vehementiori inſtantia imo impulſu, me miſerum, me infelicem, me non vita nec luce dignum, conteſtantium, ſi tantum pergerem honorem ultro oblatum recuſare, tantique pontificis oblata, me ultro ad ſe adſciſcentis, adſpernari. Opponebam, non ex animi ſuperbia, ſed ex imperfecti mei cognitione, propter quæ tali viderer officio minime aptus, fallique meritoque timerem & illum, qui id ingerebat, & illos qui ad ſuſcipiendum incitabant, animi libertatem, curiarum inſuetudinem, morum diſſonantiam, corpuſculi fragilitatem, laboris impatientiam, niſi cum ex animi voto ac voluptate proveniret, ſtyli denique mei à ſtylo curiæ diſcrepantiam, quem nec mutare liceret, nec certe liberet. Reſponſum eſt per ſingula. Libertatem primum mihi non perituram, ſed tantam aſſuturam, quanta unquam fuiſſet. Curiam illam magna honeſtate atque gravitate pollere. Mores ante experientiam non judicari aut damnari oportere: Sæpe quæ ignota diſpliceant, cognita placere. Corpus quamvis tenue imponendis ſibi oneribus abunde ſufficturum, neque ultra vires aut beneplacitum labores ſubeundos. Quod utique promiſſum ſatis apud me inviolatum ſervatum eſt. Vix enim aliud inveni oneris impoſitum, niſi facta prius interrogatione, utrum illud vellem ſuſcipere aut poſſem explere. Quantum vero ad ſtilum attinuit, reſponſum eſt, meum placere pergratumque eſſe. Quid multa? Sancti in me Pontificis eximia benevolentia, illorum præterea, qui ejus nomine hanc mecum rem tractabant, mira inſtantia, amicorum denique meorum ſumma impreſſione tandem victus ſuccubui, cervicemque, eatenus jugi neſciam, jugo ſubdidi, qui magnorum antea principum, quod te nequaquam latet, ſamulatus ac ſervitia contemſeram. Sed ſi ſerviendum fuerat, cui honeſtius ſervire potui quam ſummo pontifici & ſanctæ Eccleſiæ, extrema odii conturbatione deſolatiſſimæ? Re enim vera, etſi illam non volo curiam à vitiis abſolvere, major tamen illic morum modeſtia, honeſtatis ſpecies, geſtuum gravitas, quam in ſecularium Principum curiis eſſe deprehendi, ubi omnia nimis hodie confuſa ſunt. Accedebat adhæc fortis ſimilitudo atque parilitas, qua me virum Eccleſiaſticum magis cum Eccleſiaſticis congruere exiſtimabam. Pares namque cum*

paribus

Cardinalibus carissimus.

Dum venit tandem in aulam Pontificiam Avinionem, relicto suo Professorio in Academia Parisiensi munere, longe carissimus ejus extitit adventus, *Cardinali* inprimis *Galeoto de Petra Mala*, ceterisque aulicis. Prædicat hanc Cardinalis in se gratiam, pro suo reciproco in eum affectu, decentissimâ oratione, in epistola ad *Gontherum Colli, Galliæ Regis Secretarium*, Avinioni scripta, qua hujus Cardinalis, calculo Viennæ extincti, obitum amare deplorat. (*m*)

In magna apud Pontificem gratia.

Abstractus hoc pacto ab Academia, & in curiam Papalem pellectus, fidus heri sui minister, prolixo *in Benedictum* propendit *affectu*. Quippe quod *Benedicto carissimus* esset Clemangius. Singularem Pontificis in se gratiam frequenter celebravit apud amicos per literas. *Quanto me Pontifex ille amore dilexerit*, scribit ad Johannem Præpositum Insulensem, *quam benigne, quam suaviter, quam indulgenter tractaverit, quanta in me viscera caritatis in quadam infirmitate mea gravissima* (cum peste correptus graviter decumberet Avinioni Clemangius) *effuderit, longum esset dicere, nec nunc necessarium.*

Fuit ergo Avinioni *Secretarius aulæ Pontificiæ.* Et illo quidem tempore, quo adhuc *Benedictus* à Gallis agnosceretur *Pontifex*, coleretur atque prædicaretur. *Illo fui tempore Secretarius* (inquit in Epistola ad Jacobum de Noviano) *quo libere atque impune, nullo adhuc vetante edicto, id esse licebat, quo tota insuper Gallicana domus velut Papam venerabatur Benedictum.*

In

paribus veteri proverbio maxime conveniunt. Non autem me fefellit existimatio. Ex MSCto Wolffenbuttelensi.

(*m*) *Mallem tibi latiora*, inquit, *scribere, sed nunc tristia cogor. Quidni tristia afferam, qui mortem nuncio, mortemque clarissimi Viri & optimi Galeoti de Petra Mala, Sacrosanctæ nuper Ro. Ecclesiæ Diaconi Cardinalis. Qui quamvis in præcipui honoris arduo culmine positus, mihi tamen pia dignatione amicissimus erat. Testes hujus rei sunt suavissimæ literæ, quas antequam facie me notum haberet, ad me misit. Quas ipse non modo vidisti, verùm etiam earum cultu elegantiaque delectatus mihi extorsisti, & quæ mellifluæ adeo benevolentiæ familiaritatisq; dulcedine toto suo ubique tenore redundant, ut nunquam me à quovis amico literas amicabiliores accepisse recorder. Testes sunt ejusdem & aliæ posterius missæ, quas nescio an te vidisse contigerit. Ubi autem me ad curiam profectum videre datum est, quo vultu, qua lætitia, quibus oculis & complexu, qua denique humanitate & comitate me exceperit, verba mihi desunt, si coner dicere. Conceptum diu desiderium mei adspectus non satis contuendo explere poterat. Nec suis fides in dubio abfuit pollicitis, imo ingentiora promissis, non curiali mecum more agens, exhibuit. Ad summum me Pontificem perduxit, multoque & maximo affectu commendavit. Sodalibus insuper suis Cardinalibus cum excedente merita laude præsentavit. Si quid mihi in curia agendum esset, meum se futurum patronum, adjutorem, intercessorem, procuratorem, spopondit, & profecto effecit. Quid dulcia & familiarissima me commemorare oportet colloquia, demonstratam Bibliothecam, libros omnes, qui multi erant & singulariter electi, perliberaliter oblatos. Denique quod antea literis petierat, voce rursus atque observatione repetiit, ut ipsum vellem amicum habere in amicorumque numerum admittere. Vide ergo, quo dolore affici, quæ animi tristitia angi debeo, tali viro, tali patrono, tali postremo amico orbatus, &c.* Ex MSCto Wolffenbutt.

In hoc suo officio integritatem ac fidem suam probavit. Neque verò *negotia secretiora*, quæ curiæ Pontificiæ arcana tangerent, hujus fidei commissa, quod Gallus esset. Testis hujus rei Clemangius, in epistola ad Academiam Parisiensem. *Ita fui secretarius*, inquit, *ut à majoribus essem secretis sequestratus.* *Negotia officii.*

Variam mox expertus *fortunam in curia papali* Clemangius. Optimum Patronum, *Cardinalem Galeotum de Petra Mala*, mors ipsi subtrahebat, præcipuam fortunæ partem. *Fortuna in curia Papali.*

Peste, per totum annum Avinioni grassante, pene extinctus, nisi *Dei* gratiâ, quam ante omnia celebrat, *Pontificis* singulari cura, & *Medici* Pontificis opera, mortis faucibus esset ereptus. (*n*) *Peste correptus.*

Sed & *mores* atque *ingenia aulicorum* sensim perdidicit. Quare ab isthoc vitæ genere abhorrere tandem cœpit, *aulæ papalis pertæsus.* Simulare namque & dissimulare, cum aliorum detrimento suum venari commodum, ex aliorum ignominia suam aucupari gloriam, integritas ejus non permisit. Unde est, quod *curiam* sæpe appellet *labyrinthum.* (*o*) *Mores aulicorum vidit. Aulicæ vitæ pertæsus.*

Tametsi igitur benignissime ab ipso Pontifice Benedicto tractaretur, *vitæ* nihilominus *aulicæ tædium* ipsum cepit. Adeo ut annis pluribus animo semper volveret officii aulici mutationem, abitumque honestum ex Papali curia meditaretur. *Spe* nihilominus publicæ desideratissimæque *Ecclesiasticæ emendationis*, & disfidii Pontificum componendi, *longo adhuc tempore in Benedicti curia est retentus.* *Abitum ex aula diu meditatus.*

Sincerus in patriam, Galliam, ipsumque Regem, *affectus* Clemangii, quem illibatum semper servavit, pertentatus in Papali Curia plus simplici vice. Qui magno animo illas insidias vicit. Grande periculum suo impendere capiti animadvertebat, quando ad decretum quoddam Papale contra Parlamentum Regium conscribendum à Cardinalibus invitaretur, & tantum non minis compellendus videretur. Quod onus non absque magna molestia & cum Cardinalibus contentione declinare valuit. Abjecit tamen animose, quod nec precibus neque minis sibi imponi passus est. (*p*) *Sincerus in patriam affectus.*

(*n*) Post Deum, ineffabilem Pontificis in se, ægrum, affectum præclare commendat in *epistola ad Gontherum Colli, Gallia Regis secretarium.* Quippe quod raro exemplo Papa *Medicum* suum illi dederit, *Franciscum*, ex insularum Balearum maxima, Majorca, oriundum.

[*o*] In epistola ad Joh. Præpositum Insulensem ita hac de re scribit: *Labyrinthum dico curias sectari, aulisque Principum atque servitiis implicari. A quibus meum scis abhorrere semperque abhorruisse ingenium, & è quibus velut è labyrintho vix exitum invenire licet.* Ex MSCto Wolffenbutt.

(*p*) Conquestus, vel de superato potius isthoc gravi periculo vehementer gavisus, dum illud in epistola ad Academiam Parisiensem notavit. *Mandaverunt*, inquit, *mihi vivo organo duo ex Cardinalibus, Pontificis ut ajebant nomine, ut in quadam controversia, quæ diu fuit in regio Parlamenti prætorio ventilata, in favorem illius literas conficerem, qui in dicto fuerat prætorio condemnatus. Cœpi multa onus refugiendo obtendere, quod Francus eram & regni indigena, quod regem*

Difficilius negotium in Avinionensi curia fuit, quando de *fulminibus excommunicationis contra omnes Gallos* aut totum regnum consilia cœpta. Præsente quidem adhuc in Benedicti curia Clemangio hæc agitata, verum Clemangius ad illa plane non adhibitus, utpote secretiora, quæ prodi ab aliis Gallis periculum erat. (*q*)

Novus his accessit casus anceps, dum Rex Galliæ gravissimo decreto universos Gallos obstrinxit, à Benedicto Pontifice abstinere, cui obedientiam, Pontifici aliàs præstandam, denegarent. Qua demum tempestate, quem biennio jam meditatus erat, *abitum ex aula Papali maturavit*, officium cum urbe relinquens. (*r*) Amor patriæ & devotio erga Regem Clemangium curiæ Papali valedicere suaserunt.

Ex curia Papali emigravit.

Ad *Januenses* igitur primò Avinione concessit. Ubi vix trimestri spatio substiterat, quanda fama ad ipsum perlata, Benedictum fulmine Excommunicationis totam Galliam feriisse. Quo nuntio sic exterritus, ut tota vita nunquam majori stupore perculsus attonitus steterit, fulmen fulminisque fabricatores execratus. (*s*) Quod factum A. circiter 1408. proxime ante Concilium Pisanum, quo herus Clemangii Benedictus, cum altero Pontifice Italo Gregorio XII. autoritate Papali privati, tertio Pontifice Alexandro V. constituto.

Januam concessit.

Postquam igitur Rex fulmina ista Benedicti novis suis & regni decretis elusisset, decretorum Regiorum observantissimus Clemangius, urbem *Januam reliquit*, & intimius *in Patriam* Galliam se recepit, se Benedictum non sectari, testaturus.

Januam reliquit.

Lingonā se cōtulit.

Lingonam sic concessit, ubi Ecclesiastico *Canonicus* frueretur beneficio, in *Thesaurariâ* Ecclesiæ illius dignitate. Exceptus à Capitulo

gem vel regiam curiam offendere non vellem. Cumque alter Cardinalium ad opus suscipiendum pertinaciter me urgeret, nequaquam me facturum planissime respondi. Cum adhuc ille addidisset, per Papam id mihi pracipiendum: Si, inquam, ille pracipiat, scio quid acturus sum, suo utique potius renunciabo servitio, quam mandatum exequar. In hoc verbo illi abierunt. Ex MSCto Wolff.

(*q*) In epistola ad Academiam Parisiensem ita de secretissimo isthoc Pontificis negotio disserit: *Si à multis & magnis secretis tum ego tum Gallici arcebamur, quis ad illud arctissimum nos admissos esse crederet, quod intra secretas cellulas, ne aliqua posset ratione ad nos usque pervenire, inter paucissimos arbitros secreti illius participes agitabatur, non sine maxima ut puto formidine, ne foras efferretur. Quid quod domestici & compatriotæ aderant Secretarii, quibus talia committebantur. Quid etiam quod Itali aderant, quibus, si externis essent committenda, longe potius committerentur, quam Gallis, contra quos fiebant. Sane potius crediderim à rubro mari aut extremis India finibus petendum fuisse secretarium, si de alia propinquiori natione inveniri non posset, quam talia in Gallos edicta Gallo alicui Secretario mandarentur.* Ex MSCto Wolffenb.

(*r*) In Epistola ad Johannem Præpositum Insulensem, *Quanquam*, inquit, *tanta in me esset indulgentia pii Pastoris, subierat tamen jam animum satietas curiæ, serviendique tædio affici cœperam, quando me inde sæva tempestas abripuit.* Ex MSCto Wolffenb.

(*s*) Testatur hoc multis in epistola ad Jacobum de Noviano.

pitulo benevole ac peramanter, & ad beneficii possessionem admissus.(*t*) *Canonicus Lingonensis factus.*

Invitatus mox ab amicis Gallis, qui *Parisios* reverteretur, Secretarii munere in curia Regia functurus, constanter declinavit, cum aulicæ vitæ tædio, tum quietis amore, *Lingonensi sua sorte contentus.*(*u*)

Librorum apparatu, quo Avinioni abundaverat, Lingonæ destitutus, in Scripturæ S. lectione additis Patrum scriptis quibusdam, acquievit. *Scripturæ S. lectioni incubuit.*

Sed nec defuit mox ingens tempestas, quæ jactatura & tantum non absorptura Clemangium videretur. In suspicionem ab *æmulis* suis atque *obtrectatoribus* raptus est, quasi paulo ante, quam Lingonam concessisset, *ferales illas Benedicti literas excommunicatorias*, quibus sacra toti Galliæ interdicta, Avinioni *conscripsisset.* Quæ fama tantum in Gallia odium, tantum periculum illi conciliavit, ut *latibulum* esset quærendum. *Purgavit* autem *se variis literis* ab hoc crimine, seque innocentissimum demonstravit, qui curiam Benedicti dudum jam deseruisset antequam furiales illæ literæ publicatæ, quas, dum cognosset Januæ, exhorruisset, quique omnem semper erga totam Galliam affectum & observantiam demonstrasset. Quo spectant *literæ ad Academiam Parisiensem*, in quo Collegio diu olim vixerat, *ad Reginaldum de Fontanis*, *Jacobum de Noviano*, *Gontherum Colli*, & alios. *Obtrectatores expertus.*

Nihilominus probare nunquam voluit hoc *Gallorum consilium*, quo obedientiam Pontifici subtrahendam duxerant, quin magno semper animo, omni metu abjecto, impugnavit. Id quod luculenter testantur *literæ*, *ad ipsum Gallorum Regem Carolum VI. scriptæ*, quibus magno studio Regi dissvadet illam à Benedicto secessionem, quæ & regno & Ecclesiæ sit futura perniciosa. Similiter ipsi *Benedicto* per literas *solatia dedit* in illo statu, illud de subtrahenda Benedicto obedientia Gallorum decretum palam aversatus. Eandem variis exposuit animi sui sollicitudinem, exprobravitque factum Gallorum magnatibus, ipsique Gersono. *Nonnulla Gallorum consilia improbavit.*

Tutum proinde *locum* quærens, *ubi ab insidiis remotior* quiesceret, donec fluctus compositi, & tempestas disparuisset, in *Vallis profundæ monasterium* apud Carthusianos primum divertit. (*x*) *Latebras quæsivit. Apud Carthusianos delituit.*

Mox ad *Fontem in Bosco* secessit. Quod suum *latibulum*, ex quo varias ad viros illustres & doctos dedit literas, ab ingenti fructu commendare solitus est. (*y*) *Angellus novus.*

(*t*) Illam Capituli Lingonensis benevolentiam celebrat in Epistola ad Johannem Præpositum Insulensem.

(*u*) Quam Ἀπείκειαν eleganter significat per literas Johanni de Monsterolio.

(*x*) Quod Clemangius ipse notavit in epistola ad Reginaldum de Fontanis.

(*y*) Elegans hujus eremi sui eremique illius fructus encomium reliquit in epistola ad Professorem Parisiensem, tempore Concilii Constantiensis scripta. *Oppressus*, inquit, *ante aliquot annos æmulorum insultatione, me tunc gravissime perse-*

In eremo literarum commercium continuavit.

In hoc angello diu delituit *cum libello*, commercio literario cum viris doctis haud interrupto, sed alacriter & ardenter continuato. Unde plurimas easque elegantissimas habemus epistolas, dulces amœni illius latibuli Clemangiani reliquias. Hæsisse ibi videtur octo ad minimum annis, usque ad Concilii Constantiensis tempora.

Publica illo tempore Ecclesiæ fata.

In hoc angello observavit *Concilii Pisani fata* A. 1409. *Concilii Romani ludibria* A. 1412. *Concilii* denique *Constantiensis initia* & successum A. 1414.

Pro Constantiensi Concilio sollicitus.

Non destitit viros summos ad Constantiense Concilium properantes monere, & ad officium faciendum invitare. Quas epistolas memorabiles *ex MSCto Wolfenbuttelensi* supra exhibuimus.

A Pontifice in aulâ retrahendus.

Neque Benedicti XIII. in Clemangium affectus, vel plurium annorum intervallo, vel absentia Clemangii longâ extinctus. Quapropter cum septem annis à curia Papali abfuisset, & in isthoc angulo in otio literario quievisset, de Clemangio in curiam suam revocando sollicitus esse cœpit. Quandoquidem tunc in Concilii Constantiensis exordio bonis oratoribus atque Secretariis opus habere videretur. Invitatus igitur Clemangius, qui ex suo angello in curiam Benedicti reverteretur. Verùm lubrica hæc etsi impensa Benedicti desideria humanissime ac prudentissime à se declinavit: Sibi gratulatus, quod salvus semel è curia Papali evasisset, & *in isto tuguriolo* literis quiete vacare posset. (z)

Officium aulicum pristinum recusavit.

Ex spe-

quentium, ex urbe illa fui excedere compulsus. Elongavi itaque fugiens, & mansi in solitudine, expectans illic eum qui salvum me faceret à pusillanimitate spiritus & tempestate, & vidi iniquitatem & contradictionem in civitate. Quod quidem, quantum re ipsa experiri potui, mihi in commodum cessit, à Dominoque factum esse existimo. Primum quia me & conscientiam meam peccatis onustam quietius atque opportunius aliquantula compunctione ad Deum recollegi. Deinde, quia post longam lectionem secularis eloquentiæ gentiliumque scriptorum, in quibus non parva tempora occupavi, tandem istic ad sacri Canonis investigationem sacrorumque doctorum mystice ac salutariter illum exponentium, magnâ me aviditate contuli, quæ nunc pœne sola de gratia Christi me lectio delectat, in qua etsi parum ingenio parum studio proficere potui, plus tamen ut opinor profeci, quam tota anteacta ætate in studio Parisiensi. Adde, quod stylo secessum requirenti solitudinemque desideranti, melius, liberius, uberius, operam dedi. Illum postremo non arbitror fructum meæ fugæ ac solitudinis contemnendum, quod ab intuitu acerbissimorum malorum, quæ nostra viderunt, & nunc vident tempora, a furore belli civilis, à fornace denique incendii horum certaminum pestiferorum, huic tandem infelici patriæ exitialium, in solitario isto loco delitescens abfui. Quibus plerique ne implicarentur, Hierosolymam petierunt, alii sanctam Catharinam, montemque Sinai, nonnulli in Hispanias ad sanctum Jacobum peregrino sunt itinere profecti. Nec defuerunt qui his impellentibus causis, multis jam annis orbem lustrant. Ut nemini debeat mirum videri, si quietis ac pacis amore à turbinum me strepitu longiuscule subtraxi. Vale. Datum Apud Fontem in Bosco.

Ex MSCto Wolf.

(z) Meretur hæc epistola Clemangii ad Nicolaum de Beja legi.

Ex specu tandem in lucem *ad Canonicatum Lingonensem rediit*, periculis superatis. Beneficio isthoc pristino contentus, cum brevis videretur vitæ restare terminus. *Qui*, (uti mox Lingonâ ad Joannem Muretum, olim Avinioni in curia Clemangio familiarem, Parisiis tunc agentem, perscribebat) *multiplicationem titulorum Ecclesiasticorum non concupisceret*, ne, quo minus ipsi restaret viæ, plus viatici quæsisse merito argueretur. *Ex Eremo Lingonâ rediit.*

Abdicasse tamen tandem scribitur Canonicatum & dignitatem Thesaurariam Lingonensem, *Bajocensis* Ecclesiæ Canonicatum, *Cantorisque* adeo in Capitulo titulum amplexus. Quando à multis scriptoribus antiquis (*aa*) ac recentioribus *Archi-Diaconus Bajocensis* appellatur, errore hoc fieri pronunciant alii. (*bb*) Nisi forte in eadem Bajocensi Ecclesia Capitulove à Cantoris ad Archi-Diaconatus characterem ascenderit. Quod non impedit. *Canonicus* certe ad finem vitæ mansisse apparet. *Canonico Bajocensis tandem factus.*

Qui per vitam suam miras in orbe & Ecclesia mutationes, & insolitos tumultus viderat, in his turbinibus ad gravem penetravit *senectutem*. Quot verò vitæ annos cursu suo absolverit, incertum. Quod Concilii Constantiensis ætatem superaverit, vel ex eo patet, quod sub Concilio non pauca scripserit ad illud pertinentia. Quo tempore adhuc in angello suo hærebat, ex quo postea evasit, alia beneficia Ecclesiastica consecutus. An autem Basileensis Concilii A. 1431. initia, vel finem, annumque fere illius seculi quadragesimum attigerit, ut sunt qui putant, (*cc*) valde adhuc dubium, neque fit verosimile. Colligunt, qui hoc notant, ex *epistola ad* Parisiensem Scholasticum, supra cap. V. exhibita, qua se duorum Conciliorum fata vidisse Ecclesiæ parum proficua, testatur, tertiique Concilii tunc præsentis aliam fortunam se non expectare. Putantque prima illa Concilia inania Pisanum fuisse & Constantiense, tertiumque tunc præsens fuisse Basileense. Verùm aliter se rem habere attente epistolam perlegenti constabit. Duo priora quæ notat Concilia fuerunt Pisanum A. 1409. & Romanum A. 1412. Tertiumque tunc cum scriberet præsens, erat Constantiense A. 1415. Nulla igitur hic mentio Basileensis. *Senectutem attigit.*

Ætate gravem jam fuisse *Concilii Constantiensis tempore*, ex superioribus ejus rebus gestis videtur elucere. Academiæ Parisiensis Rector jam claruit A. 1393. Ad minimum igitur annos tunc habuerit triginta vel quadraginta. Qui & iisdem annis gravissimas ad Regem Galliæ & Pontificem de arduis negotiis daret literas. Quæ res ex ætate & experientia judicii maturitatem postulat atque gravitatem. Etsi verò in *epistola ad Regem* in principio se *natu juniorem* vocet, fieri tamen hoc ex devotione, considerato arduo quod susceperat literis tractandum negotio, haud dubium, virilem sane ac masculum stylus nunciat calamum. His ergo annis accesserunt viginti

(*aa*) Trithemio & aliis.
(*bb*) Warthonus, in Append. ad Hist. Liter. Cave.
(*cc*) Flacius, Lydius, Warthonus.

& plures usque ad Constantiense Concilium. Hoc igitur florente, sexaginta & plurium jam fuerit annorum. Quis autem fuerit vitæ terminus, incertum.

Obiit Parisiis. Sepultus in templo Academico. Epitaphium.

Parisiis eum *obiisse* colligitur ex sepultura ac monumento. In *Navarrensis* quippe *Collegii sacello*, sub lampade, quæ de tholo ædis penderet, coram magno altari sepultus fertur, hoc *Epitaphio* sepulchro inscripto:

Belga fui, Catalaunus eram, Clemangius ortu:
Hic humus ossa tenet, spiritus astra petit.

Oratorem fuisse & *Poëtam* excellentem, æterna ejus *monumenta literaria* testantur. *Ingenio* fuisse acri, subacto *judicio*, *prudentia* rara, *studio* ferreo atque infracto, constat. Humanus admodum, sed & gravis, jocos interdum ferens atque miscens, sed parcius, ut dignitatem retinerent. Gratus atque acceptus Pontifici, Cardinalibus, virisq; illustribus permultis. Arcta amicitia conjunctus Gersoni Academiæ Parisiensis Cancellario, Petro de Alliaco Cardinali Cameracensi, Vincentio Ferrerio, magno oratori, in Concilio Constantiensi eminentibus. Opera, quæ supersunt, *literarum culturam* illa ætate rarissimam referentia, *animi* excellunt *præsentia*. Qui tam ingenue, cordate, & animose perstrinxerit publica *Ecclesiæ & reipublicæ vitia*, ut parem suo seculo vix haberet. *Integritatem morum* tantopere in omnibus literis atque scriptis ursit, ut ordinarium fere hoc esset atque saluberrimum scriptorum ejus condimentum. Hinc Zelo correptus, *antistitum Ecclesiæ corruptissimos illo tempore mores*, *simoniam* præsertim, Ecclesiæ saluti exitiosam, & infandum *fastum*, damnavit. *Vir sincera animi pietate præditus*, inquit Warthon, *ac stylo supra seculi sui sortem eleganti usus, intrepidus principum malorum censor & objurgator. Qui Pontificum schismata, ambitionem & vitia, Ecclesiasticorum sordes & avaritiam, Monachorum ignaviam, luxuriam & libidinem, omnium denique ordinum mores solutos acri calamo flagellat.* Quod igitur magnam vitæ partem legendis scribendisque libris consumsisset, ingenio magis quàm vitæ atque fortunæ serviens, sub finem vitæ sub incudem pleraque ab eo revocata atque recensita, sed & conjunctissimo amico *Regio Secretario Gontherо Colli* ad describendum seu edendum publicandumque oblata esse, memorat *Lydius*.

Descripta ejus opuscula varias ab obitu regiones easque remotissimas inviserunt, doctis carissima. Unde *MSCtorum* varii *codices* in Gallia, Italia, Anglia, Germaniaque nostra, *thesauri* instar in Bibliothecis publicis asservantur.

Ut alios mittamus in aliis regnis obvios, nostrosque jam limites observemus, in *Serenissimorum Ducum Brunsvico Lunæburgensium Bibliotheca VWolffenbuttelensi Augusta* præclarum & elegantem *Codicem MSCtum Epistolarum Clemangii* asservari, ex præsenti opusculo abunde patet, quippe quo nunc sumus usi. Quo de in præfatione fusius disseruimus.

In nostra hujus *Academiæ Juliæ Bibliotheca*, multis MSctis instructa

ſtructa, *geminum codicem MSCtum operis Clemangiani de Ruina Eccleſiæ* ſpectari, ex ſequenti conſtabit *tertia* hujus operis *parte*. Non eſt dubium, quin paſſim adhuc lateant monumenta quædam ejus hactenus incognita nec prodita, illius temporis in republica & Eccleſia ſtatum egregie illuſtratura. Quæ ſenſim memoriæ hominum ſubducta plane tandem perire, verendum.

Ejus vero ſuo illo ſeculo autoritatis fuerunt illius monumenta, ut inventa *typographia* luci ſtatim quædam darentur. *Viennæ A.* 1481. prodiit opuſculum ejus *de lapſu & reparatione juſtitiæ*. Ibidemque *A.* 1482. lucem vidit *diſſertatio* ejus *de Concilio Generali*. Superiori ſeculo, *A.* 1519. editum opus ejus *de corrupto Eccleſiæ ſtatu*. Recuſa mox ſuperiora Clemangiana additis novis, in Germania, & Gallia. Donec à variis paſſim viris doctis è tenebris quædam Clemangiana eruerentur, atque orbi noſtro communicarentur. Donec *Johannes Lydius*, *Germanus*, *Francofurtenſis*, & *Epiſtolas Clemangii* ex MSC. proderet, & reliqua *edita* hactenus *ſcripta* conjunctim cum prioribus reſuſcitaret, A. 1613.

Ceterum, quando ex tenebris emerſiſſe jam videbuntur Clemangiana, tribus fere ſeculis elapſis, non tamen hoc peregrinum dictu putabunt viri docti, quando audient, edita hactenus Clemangiana, in ipſa luce, pluribus jam ſeculis aucta, non in umbra ſed tenebris fere adhuc verſari. *Non edita* propemodum dicenda pleraque *Clemangiana* in hunc uſque diem, ſed poſthac demum à Viris harum rerum peritis, *ex MSCtis edenda*. Quod ne quis miretur, dicam clarius. Adeo *corrupta* pleraque *Clemangiana edita*, ut faciem vix Clemangii referant. Inclementer actum cum Clemangio dicent, qui Clemangium cum Clemangio contulerint. Per exempla eundum.

Epiſtolarum Clemangianarum opus à Lydio editum, Clemangium vix agnoſcit, ſi cum aliis *MSctis Codicibus*, Epiſtolas ejus complexis, componatur. Præclarum & elegantem *codicem MSctum Wolfenbuttelenſem Epiſtolarum Clemangianarum*, *A.* 1480. ab *Evchario Troſther Præbendario Eccleſiæ Majoris Argentinenſis* magno ſtudio ſcriptum, quando cum Lydiana editione contulimus, vah, quantam deprehendimus diſcrepantiam. Ex *Theodori Cantheri Ultrajectenſis* Bibliotheca *Lydius* MSctum nactus, unde editionem ſuam paravit.

Quod igitur *MSCta Clemangianarum epiſtolarum* toto ſæpe cœlo differant, uti collatio *Lydianæ editionis* cum *MSCto VWolfenbuttelenſi* teſtata, merito quæſitum, quibus potisſimum fides habenda. Non negandum, hæſitaſſe nos nonnihil, & in utramque partem rem diu excuſſiſſe. Donec *MSctum Wolfenbuttelenſe*, Cantheriano vel Lydiano præferendum eſſe, varia arguerent argumenta. Sane *Lydianus* codex, prout editus, tantopere ſæpe vitiatus, ut nullum gignat ſenſum. *Wolfenbuttelenſis* rem omnem clariſſime ubique exponit: Lacunas Lydianas abunde & rectiſſime ſupplet. Dein aliam melioremque vel centies ſuppeditat orationis ſeriem,

Cleman-

Clemangiano genio magis conformem. Præcipuum momentum differentiæ est, quod in Lydiano longissimæ sæpe periodi, & paragraphi totas quoque paginas implentes occurrant, quæ in Wolfenbuttelensi non comparent. Ita quidem, ut in Wolfenbuttelensi oratio melius fluat, longissimis illis additamentis absentibus, quam in Lydiano illis interjectis. Quæ res quæstionem peperit, unde illæ mutationes grandes subnatæ, an à *clemangio* ipso, an vero *editoribus primis secundisque*, vel vivente vel defuncto Clemangio? Videri quidem poterat mutatio isthæc ab ipso Clemangio profecta, qui, cum in eremo aut angello suo pluscula sua scripta recenseret, vel addiderit vel abscideritad epistolis suis olim datis nonnulla, vel & ante obitum, ut refert Lydius, omnia denuo perlustraverit, adeoque tunc sua quædam manu reformaverit. Ut sunt ingenia, quibus nihil quod scripserunt, unquam placet, sed limam semper adhibent novam, ἀκρίβειαν tantum non superstitiosi. Qualis genius & in Philippo Melanchthone superiori seculo notatus. Verum, plane non verosimile fuit visum, tam grandem difformitatem epistolarum suarum ipsum Clemangium procreaturum, qui nova illa ingenti reformatione priores ad Reges atq; Principes datas damnare atq; abjicere, ac pro non datis declarare voluerit. Quin igitur in *Scribas* atq; *editores* res devolvenda. Si ante obitum suum sua scripta post obitum denuo edenda, hoc est describenda, commendavit *Gontherо Colli*, *Secretario Regio*, veteri & intimo amico Parisiis agenti, in *hunc* prima cadet *mutationis suspicio*. Qui pro suo judicio interpolaverit singulas pœne, & nonnullas adeo, ut vix Clemangianam formam retinerent. Si verò nec *Colli* pro fide in Clemangium hoc præstiterit, in *alium* quendam res redibit, qui ederet vel jussu Gontheri Colli, vel suo postea arbitratu. Quandoquidem illo tempore, absente typographia, à variis doctis literaria monumenta describebantur. Quo pacto *duæ* vel *plures* postmodum ab obitu Clemangii *Epistolarum Clemangianarum editiones* extiterint. Quarum una antiquior, sincerior, haud interpolata, altera, vel plures, mutationem expertæ. Numerus sane epistolarum diversissimus in MSctis diversis, diversitatem editionum antiquarum, à describentibus profectarum, arguit. Lydianus codex pauciores, Wolfenbuttelensis plures habet. Vicissim in Wolfenbuttelensi nonnullæ non visuntur, quæ in Lydiano lectæ.

Quod si igitur conjecturæ locus fuerit aliquis dandus, verosimile nobis videtur, *Codicem MSctum VVolfenbutelensem*, primum ac genuinum, infucatum referre Clemangii stylum. Quapropter ex *hoc MSCto pulcherrimo* superiores epistolas depromsimus, Lydiana editione collata quidem diligentissime, sed relicta merito atq; seposita. Cui conferre lubet nostras has cum Lydianis, differentiam insignem deprehendet, sed & fatebitur, nostras etsi breviores, nec interpolatas, svavius fluere. Neque nobis grave erit, totum *opus epistolarum Clemangianarum*, *novum* plane atque Lydiano dissimillimum, in gratiam orbis eruditi doctæque posteritatis, ex hoc *MSCto VVolfenbuttelensi* aliquando communicare. Interea quibus inspicere dabitur *Codices MSCtos* in *Galliæ*

& *Angliæ*

Anglia, quam formam, an Lydianam an nostram habeant, observabunt.

Sed & aliud monumentum Clemangianum hic commemorandum, nempe: *De corrupto Ecclesiæ statu.* Editum hoc jam à variis, sed ex uno semper exemplari, eoque corruptissimo, superiori seculo, A. 1519. edito. *Lydius* quoque eadem formâ fideliter retinuit. Ast *Mscum* istud, ex quo primum edi contigit in superioris seculi principio, tantopere maculatum ac deformatum, ut Clemangius abhorreret si videret. *Duo Mscti Codices* hujus opusculi præclarissimi in *Academiæ nostræ Juliæ Bibliotheca* reconditi longe meliorem formam referunt, *genuinumque Clemangium* nobis reddunt. Sic vivat imposterum Clemangius, ex latebris suis in lucem revocatus atque resuscitatus.

Quemadmodum igitur *Theodericum Vrie nostrum* diximus, labore multo ex ruderibus sepulcri erutum atque resuscitatum, ita non minori jure Clemangium *nostrum* appellabimus, quem *genuinum*, si non in angello suo apud Fontem in Bosco, in *Augustissima* tamen *Bibliotheca Augusta Wolffenbuttelensi* latitantem, jussu atque autoritate *Serenissimi Ducis RUDOLPHI AUGUSTI, Principis literatissimi*, in lucem producere par fuit & antiqua virtute dignum. Servent posteri *Clemangium*, & *Clemangii consiliis* publicam rem servari animadvertent! Cui merito ex MScto Wolf. hoc damus monumentum, quod inter alia dederat suo Jacobo de Noviano, Viro doctissimo:

QUis te laude prior, meritis præstantior, alta
Celsior in specula numinis ac superum?
Nescio digna tuis meritis quæ verba licebit
Promere. Nam te res vocibus anteferunt.
Ingenii lumen quis laudibus efferat aptis?
Candidius nullum circulus orbis habet.
Quis tantas animo vigili comprenderat artes?
Quis memori melius mente tenebat eas?
Te nullæ rerum penitus latuere latebræ:
Natura & studiis cesserat ipsa tuis.
Abdita scrutari noras, & pandere clausa:
Ipsa acies penetrans pervia quæque dabat.
Quid loquar eloquium clarum, dulce atque disertum,
In quo vix aliquem liquerat ille parem.
Quid referam moresque graves, moresque modestos?
Quid pia, casta, Deo corda dicata canam?
Cetera virtutum quid prosequar agmina longe
Nobile quæ pectus incoluere suum.

Hermannus von der Hardt/

Lectori S.

EN apertum atque *sincerum infucatumque pectus Clemangii*, cui ut Ecclesiæ ita & Constantiensis concilii salus curæ cordique fuit. De cujus *candore* nemini nisi *Spondano*, inclementi Clemangiani genii judici, dubium suboriri queat, qui ægerrime fert, quod Clemangius de Concilio Romano, 1412 à Johanne XXIII. ægre cogi cœpto, tam candide commemorarit, quod ex aliis fide dignis acceperat. Quod scil. illud vix inchoatum, cum ludibrio omnium præsentium, nec sine pudore Johannis XXIII. mirabili fato subito sit dissipatum. Uti supra *Capite V.* plenius indicavit Clemangius. Concilium illud à Johanne celebratum non negat Spondanus, sed spectaculum non admittit, quod ægro in Johannem XXIII. affectui tribuit.

Verum Johannis XXIII. id genus erat vitæ, quod in proxime secuto Constantiensi Concilio publicam mereretur notam, exilium, & carcerem. Cujus rei cum aliis omnibus illius ætatis scriptoribus, ipsisque publicis Concilii actis, luculentissimus testis *Theodericus a Niem*, in *vita* hujus *Johannis XXIII.* quam *Tomo II.* ex MSCtis exhibebimus. Idemque jam nunciavit *Theodoricus Vrie*. Quid mirum ergo, eum, cui vitæ honestas tædium, conscientiæ puritas opprobrium, subito bubonis conspectu territum, & confusum, ut pudor ex conscientiæ terrore ortus vix cœptam congregationem dissolveret? Affectus potius *Spondani* nimius in Johannem, affectui in Clemangium dicam scripserit. Ut solet affectio animi judicium fascinare. Sane integritas desiderii Clemangiani pro reformatione totius Ecclesiæ ex toto ejus vitæ scribendique genere abunde liquet.

Vitam proinde *Clemangii*, quam apud neminem deprehenderemus plenius conscriptam, omni studio concinnavimus. Quod lectori non ingratum fore confidimus. Quippe quod non solum jucundum sit, fata fortunamque doctorum virorum nosse, sed & singularem fructum polliceatur. Cum *vitæ clarorum virorum* sint luculentæ virtutum imagines, quarum intuitu felicius ad æmulationem excitamur, quam molestis præceptis.

Pia

Pia hæc
Emendationis vota
concepta
a
NICOLAO DE CLEMANGIIS
Theologo & Oratore Gallo
Ab anno M CCC XCIII
Ad annum M CCCC XV
medium Concilii Constantiensis fermentum
WENCESLAO, RUPERTO
&
SIGISMUNDO
IMPERATORIBUS.
Descripta
A. M CCCC LXXX
ab
EUCHARIO TROSTHER
Ecclesiæ Argentinensis Præbendario
Regnante
FRIDERICO III. IMPERATORE.
Luci reddita
Ex vetusto & genuino MSCto Wolfenbuttelensi
Helmstadii in Academia Julia
A. M DC XCVI.
Mense Majo
Imperante
LEOPOLDO
CÆSARE AUGUSTO
VIRTUTIS LITERARIÆ
ÆQUE AC BELLICÆ
STATORE AUGUSTISSIMO.

Et
fausto quidem omine
candidum pectus
Clemangii
Priscæ virtutis præclarum monumentum
lucem vidit
DIE XVI. MAJI
Candidissimo
ac
Faustissimo
NATALI
SEPTVAGESIMO
SERENISSIMI PRINCIPIS
RUDOLPHI AUGUSTI
BRUNSVIC. AC LUNÆBURG.
DUCIS
Literatorum Mæcenatis
Augusti,
Operis hujus novi
Magni Concilii Constantiensis
Historiam complexi
Conditoris Celsissimi,
Cujus gratiâ
Clemangius vitam
Orbis Clemangium
Candor lucem
Literæ decorem
Impetrarunt.
ÆTERNUM VIVAT, QUI VITAM CONCILIAVIT
CANDORI ET STUDIIS, CONCILIOQUE SACRO!